

Vejby-Tibirke årbog 1998

© Fotografisk, mekanisk eller anden gengivelse af denne bog eller dele heraf er kun tilladt med Vejby-Tibirke Selskabets skriftlige tilladelse. Undtaget herfra er korte uddrag til brug i anmeldelser.

Tryk:

BM Grafik Aps.

3210 Vejby · Tlf. 48 70 52 00

Layout, sats og reproduktion:

WICTOR grafisk produktion

www.wictor.com · Tlf. 48 76 20 70

Oplag: 1000 eksemplarer

ISBN 87-88319-20-2

ISSN 0108-2906

Redaktion:

Niels Jørgen Larsen, Kirsten Jørgensen og Stig Olkjær.

Gamle postkort fra Hollose er velvilligt udlånt af Ebba Christiansen, Tisvilde.

Omslagsillustration:

Bronzeskulptur af Ejler Bille

Indhold

Forord <i>Af Niels Jørgen Larsen</i>	5
Der er melodi i maleri <i>Af Knud Cornelius</i>	7
Den »forviste« albertavle i Tibirke kirke <i>Af Eva Müller</i>	17
En forpligtende aften i Kjædemosehuset <i>Af Peter Heiberg</i>	25
Kjædemosehus-projektet <i>Af Søren Nielsen</i>	33
Højsommer i Tisvilde <i>Af Lars Larsen</i>	39
Holløse <i>Af Ingrid Damgaard Olsen</i>	41
Musse <i>Af Dagny Magrethe Nielsen</i>	47
Nordsjællandsk stubmølles saga <i>Af Morten Wiberg</i>	53
Vejby-Tibirke Selskabet <i>Bestyrelse/adresse</i>	61

Forord

Kunstner- og hverdagsliv kunne være en undertitel på denne 31. udgave af Vejby-Tibirke Selskabets årbog. Vi portrætterer en af dette århundredes mest markante danske kunstnere, 88-årige Ejler Bille, der i mange år har haft sit udgangspunkt fra hjemmet i Ørby - tæt på hvor en af hverdagens fortællere i denne årbog, »Musse«, boede i mange år.

Kjædemosehuset var det store emne på sidste års generalforsamling, og Victor og Marie Haagen-Müllers kunstnerhjem i Tibirke Lunde har optaget rigtig mange mennesker de seneste år. Desværre skulle det ikke gå, som Marie Haagen-Müller havde ønsket. Peter Heiberg beretter om den helt specielle aften, hvor Marie fremlagde sine tanker for en indbudt kreds, og Vejby-Tibirke Selskabets formand Søren Nielsen redegør for den seneste udvikling og for selskabets rolle i det spegede, juridiske og politiske spil om Kjædemosehuset.

Kunstner- og hverdagsliv kunne være titlen på alle selskabets årbøger, for netop kombinationen af kunstneres og os almindeliges begejstring for vor skønne egn har præget området det seneste århundrede. Vi nærmer os stærkt ikke alene det næste århundrede, men også det næste årtusinde. I den forbindelse vil vi gerne opfordre selskabets medlemmer til at bidrage til de kommende årbøger med erindringer, nutids- og fremtidstanker omkring Vejby-Tibirke-egnen. Lad os fylde de kommende bøger med »årtusindetanker«.

Årbogsredaktionen

Der er melodi i maleri

88-årige Ejler Bille har fundet lyset og koloritten både i Ørby og på Bali. Beretningen om den store internationale kunstner er historien om en ener, der krydsede op mod strømmen

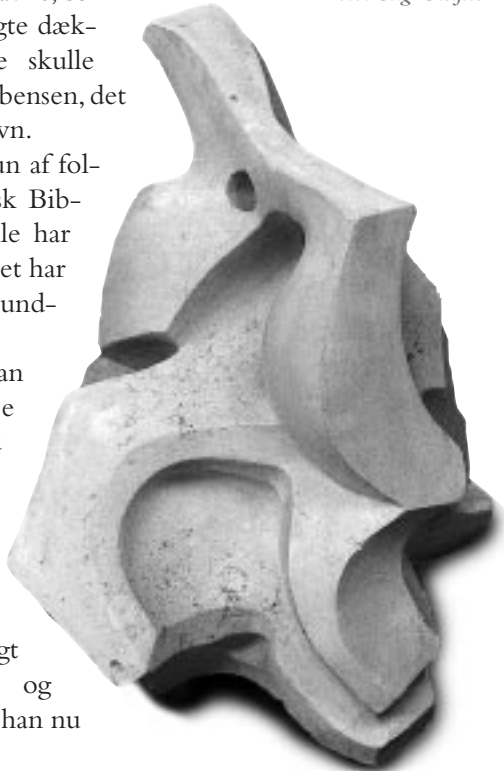
Af Knud Cornelius

Ejler Bille har endnu to navne, som han kunne bruge som ægte dæknævne, hvis det nogensinde skulle være nødvendigt: Kristian Torbensen, det sidste afledt af hans fars fornavn.

Oplysningen kendes vist kun af folkeregistret og læsere af Dansk Bibliografisk Leksikon. Ejler Bille har været rigeligt i daglig brug. Det har ført ham op gennem vort århundredes kunsthistorie.

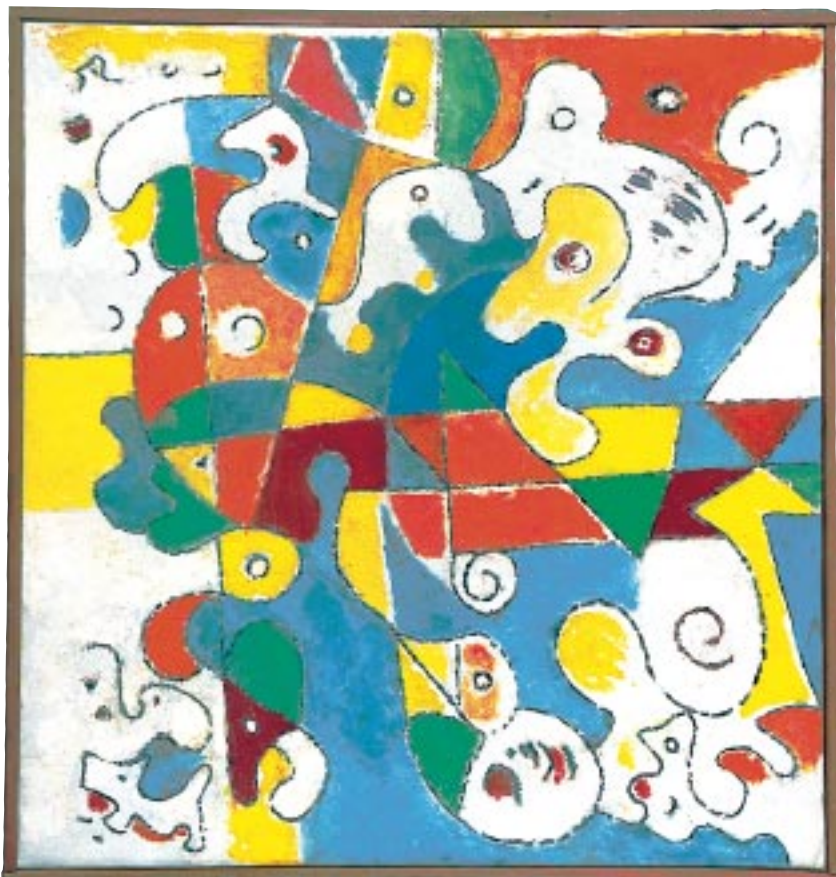
Spørger man ham, får man én historie, fortalt i lige linje fra kostskoletiden i Birkerød til i dag. Det er historien om en ener, der med påfaldende troskyldighed krydsede op imod strømmen, blev optaget af de vigtigste tendenser, mødte de virkelig interessante personligheder og stod på sin ret til at gøre, som han nu selv ville.

Foto: Stig Olkjær

Historien om måren er så typisk: Han var kommet på kunsthåndværkerskolen i 1932, og en udstoppet mår blev sat foran ham. »Lav den!« lød det. Men Ejler Bille så hurtigt, at det kunne ikke lade sig gøre. Hvordan lave knurhår, spurgte han sig selv? I stedet for blev det til hans første figur i træ, et elegant dyr med lange linjer og aldeles ingen knurhår. Men beskueren ser dem ganske tydeligt, for Ejler Bille har omsat dyrets karakter til et gyldigt kunstnerisk udtryk.

Oliemaleri af Ejler Bille. Foto: Stig Olkjær

Lysere med årene

Ejler Bille har lavet en række fine skulpturer med dyre- og andre motiver, og slægtskabet med hans gode ven Hans Arp synes tydeligt.

Men det er ikke billedhuggeren Bille, man først tænker på, når man hører hans navn, heller ikke keramikeren, skønt hans første skridt på den kunstneriske løbebane var at kontakte pottemagerne i Blovstrød og prøve at gøre som dem.

Kunstneren i atelieret. Foto: Stig Olkjær

Nej, det er maleren Ejler Bille, der træder frem. »Jeg har lys,« har han engang sagt, og det er hans billeder bevis på. I store serier er de kommet, lysere og lysere med årene, efterhånden som han har reduceret udtrykket og gjort plads til hvidt som baggrund for de røde, blå, gule og grønne linjer. Lethed og charme er kendetegn for hans kunnen.

Men det begyndte et helt andet sted. Ejler Bille var dansk foregangsmand på den non-figurative kunstområde. Han kunne ikke bruge Akademiet eller andre skoler, men rettede blikket udad mod Europa. Der fandt han Bauhaus-skolen, som allerede havde inspireret Vilhelm Bjerke-Petersen, der blev hans gode ven. Han tog også til Berlin sammen med Richard Mortensen og husker med smil, hvordan de to ikke rigtigt havde fattet den opblomstrende nazisme, som andre var begyndt at rette sig ind efter. De to kunstnervenner gik efter billedudtrykket og fik set, hvad de skulle.

Foto:

Stig Olkjær

Chokerede den danske kunstverden

Og hjem kom de i rette tid til at chokere den danske kunstverden, da de tre i 1934 dannede gruppe Linien og udstillede abstrakt kunst. Udstillingen blev en skandale-succés i den forstand, at kunstkritikken vendte sig mod deres anderledes, forenklede formsprog, mens publikum styrtede til.

Kredsen omkring Linien udgav også et tidsskrift, og disse år midt i 30'erne var vigtige for dansk kunst.

For her indførtes de abstrakte tanker. Kandinsky og Klee var på plads i Ejler Billes bagage, og formen og farven blev rendyrket, så udviklingen kunne fortsættes fremad.

Ejler Bille på vandring i Tibirke Bakker foråret 1998 (Foto: Stig Olkjær)

Afgørende for Ejler Bille blev nu mødet med den såkaldte pariserskoles kunstnere. Efter konstruktivisterne kunne han nu føje Picasso, Giacometti, Dali og andre fra den surrealistiske skole til sit univers, og det gav ham fri bane til den Bille, vi kender og holder af i dag. Konstruktivisterne betød meget for ham, men han skulle have lyset og koloritten med, som han også kendte fra Matisse.

Oliemaleri (Foto: Stig Olkjær)

Koloritten fra Bali

Koloritten kommer også fra Bali, som Ejler Bille har besøgt gentagne gange sammen med sin malende hustru gennem et langt liv, Agnete Therkildsen. Dér fandt de den spontane overflod af farver, som de begge kunne bruge i deres arbejde.

Kommer man til Ørby og finder adressen Stubben 4, er der ikke umiddelbart meget Bali at se. Et lavt gulstenshus ligger tilbagetrukket bag hæk, busk og blomst, men indenfor åbner huset sig mod den vide verden – i første omgang mod markerne, horisonten og himlen, som man kan suge til sig fra den indbyggede solstue i glas, der ligger mellem arbejdsrummene og dagligstuen.

Ejler Billes atelier er det intakte billedværksted med pensler og tuber i mængde, staffelier og frastillede lærreder. Men for at komme dertil, må man gennem gange og rum, hvor hver eneste hyldeplads er prydet med udtryksfulde fund og hver eneste vægflade bæres af sigende billeder.

Kunstneren til fernisering af hustruen Agnete Therkildsens værker (Foto: Allan Nørregaard)

Huskede ikke Agnetes akvareller

I disse rammer har kunstnerparret levet for kunsten og kærligt støttet hinanden. Nu er Ejler Bille alene tilbage, fyldt 88 år i marts, men klar i tanke stadigvæk.

Næsten et århundredes kunst har han i hovedet, navne og skoler passerer revy, og der er smil på læben, når han husker de episoder, der fortæller om en nærmest verdensfjern optagethed af kunsten. Han havde således ikke registreret sin overbo i Cort Adelers Gade i København, Agnete Therkildsen, før hun ringede på hans dør og spurgte til de akvareller, hun havde sendt ind til Charlottenborg, hvor han var i censurkomitéen.

Han kunne ikke huske dem! - men var senere taknemmelig over det, for ved den anledning kom de til at kende hinanden, og det førte til, at maleren fra det sjællandske blev svigersøn i en familie i det vestjyske og oplevede endnu en del af en rig verden, f.eks. de lysende tapeter at vågne til om morgenen.

De lærte af os

Foto: Stig Olkjær

Det er typisk for Ejler Bille, at han begejstres for de små, nærmest selvfølgelig ting, som for ham bliver afsæt til nye kombinationer af farve og form. Og han respekterer tingene, som de er. Der skal forenkles og ikke krølles.

Det gælder også i hans mere ukendte beskæftigelse som poet. De relativt korte digte går ud fra enkle naturbegreber, og de tages for pålydende uden derved at miste symbolkraften.

Den fabulerende maler gemmer en stoisk person, der er klar over, at livet er her og nu, og når det slutter, så er det slut, og så skulle sporene gerne vidne om, hvem det er, der har været her.

-Jeg giver ikke mine billeder titler, for jeg vil ikke have, at de skal kalde på bestemte associationer, siger han og tilføjer: Maleri er spændende. Der er melodi i. Man bliver aldrig færdig med maleri.

I et Cobra-jubilæumsår er det morsomt at høre ham sige, at »de lærte af os«, de store hollandsk-belgiske Cobra-malere, der kom til Danmark i efterkrigsårene. Men Ejler Bille forlod også Cobra-samhörigheden igen. Han syntes, det hele blev for udadventt!

Det udsagn skal måske sammenholdes med 1930'erne, da Bille, Bjerke-Petersen, Mortensen, Egill Jacobsen og andre fandt deres udtryk, tog tævene, udviklede sig efter samvittighedens stemme og nåede mål, som værdsattes i dag. Den succès er opnået uden skandale eller sensation. Kunsten er indpasset som en livgivende nødvendighed.

I Ejler Billes tilfælde foregår det upågtet på en lille sidevej i Ørby, men hans billeder hænger i tusinde hjem og talrige museer, og kommer man til Holstebro Kunstmuseum, vil man møde hans og Agnete Therkildsens rundhåndethed, idet ægtefællerne overlod museet en stor samling bali-nesisisk kunst. I den findes den samme farveglæde og udtryksfuldhed, som Ejler Bille hver gang stræber efter, når han sidder ved staffeliet.

Artiklens forfatter, Knud Cornelius, er kulturjournalist ved Frederiksborg Amts Avis.

Den »forviste« altertavles midterfelt med nadver fremstillingen hænger i dag på nordvæggen bag døbefonden.

(Foto: Stig Olkjær)

Den »forviste« altertavle i Tibirke kirke.

*Inspireret af en interessant artikel i Vejby-Tibirke Selskabets
årbog 1997, hvor Knud Brøns blandt meget andet spændende
fortæller om den »konfiskerede« altertavle i Tibirke kirke,
følger her lidt om kirkens anden altertavle - den »forviste«*

Af Eva Müller

Tavlen, som Knud Brøns taler om, er kirkens smukke, gotiske fløjaltertavle, som - lykkeligvis - kom tilbage til Tibirke igen i 1939 efter i en årrække at have været »konfiskeret« af Nationalmuseet.*¹ Imidlertid havde tavlen, da Nationalmuseet i 1894 lagde sin klamme hånd på den, allerede i 26 år været opmagasineret på Frederiksborg Slot og - hvad der i denne sammenhæng er mere interessant - siden o. 1740 været skjult bag en baroktavle, skåret af Chr. Holfelt i København.

Holfelts gråmarmorerede altertavle var forsynet med glatte søjler og pilastre smykket med akantuskapitæler og hvilende på et postament med et gyldent skriftord fra 3. Mosebog om Herrens herlighed. Øverst oppe i sky og stråleglans sås Jahves navn, skrevet med hebraisk skrift, mens et oliemaleri af Nadveren udgjorde midterfeltet. Som bekendt varer ingen jordisk herlighed dog evigt, og efter knap 200 år med status af altertavle, endte Holfelts snideri på kirkens loft, hvor den nu henligger i splittet tilstand, ynkværdig som et H.C.Andersensk grantræ.

Dog, helt galt skulle det imidlertid ikke gå, for på et tidspunkt blev tavlens midterfelt med nadverfremstillingen atter bragt ind i selve kirkerummet; dog »forvist« fra sin

oprindelige plads til en lidt mere ydmyg position på korets nordvæg.

Ifølge Danmarks Kirker er det – iøvrigt signerede – billede udført af J.F. Krüggell i 1740'erne som en spejlvendt kopi efter et maleri af Rubens.*² Tidligere var der ikke noget suspekt i at kopiere andre mestre; tværtimod var det ganske almindelig praksis, ligesom kunstnerne ofte udførte replikker af egne værker.

Rubens selv kopierede da også rask væk Tizian og sine øvrige læremestre og forbilleder, bl.a. Veronese, Tintorette,

Tibirke Kirke med den senere forviste altertavle. Maleriet blev i februar hængt op i våbenhuset. (Foto: Stig Olkjær)

Michelangelo og Correggio samt i høj grad også Caravaggio. Men hvorfor nu spejlvendt?

Spor af Rubens i Tibirke

Krügell er et temmelig ubeskrevet blad, men lad os se på Rubens, en af barokkens største kunstnere, hvis æuvre er uhyre omfattende. Han, der først gik i tjeneste hos hertugen af Mantova og siden blev hofmaler hos den spanske guvernør over Nederlandene, ærkehertug Albert og Infanta Isabella i Brüssel, udviklede tidligt i livet sit vældige talent. Rubens bandt det flamske maleri til en lyrisk opfattelse af bevægelsen og er kendt for at gøre enhver lige linie kurvet og forlene sine figurer med hæftig dynamik; fænomener, som i behersket grad kan spores i billedet i Tibirke.

Rubens egen nadverfremstilling befinder sig på Breramuseet i Milano. Hvor han skulle have hentet inspiration til dette billede, hersker der nogen uenighed om; Max Rooses nævner Tizians nadverfremstilling i San Francisco di Carlo i Urbino, W. Friedländer har peget på Ludovico Cigolis billede fra 1591, mens Justus Müller Hostende anfører Otto van Veens version fra 1594 i katedralen i Antwerpen som det mest sandsynlige tillige med hans (van Veens) Nadver fra omkring 1590 til

Midterpartiet af den »forviste« altartavle på sin nuværende plads bag døbefonden.

(Foto: Stig Olkjær)

Akademia de San Fernando i Madrid; van Veen var en af Rubens læremestre og hans billeder godt kendt af eleven.

Under alle omstændigheder udførte Rubens (egenhændigt?) i 1631-32 det nadverbillede, som for figurkompositionens vedkommende er spejlvendt i forhold til Krüggells billede i Tibirke.*³ Imidlertid begrænsedes Rubens talent sig ikke til maleriet alene; det rakte endog ud over hans egentlige fag. Således gjorde han sig fortjent til i 1624 at blive adlet for sin indsats på det diplomatiske område og siden at blive slået til ridder af den engelske konge, Karl I - en æresbevisning han modtog i sin egenskab af fredsmægler mellem Spanien og England i forbindelse med freden i 1630.

På det kunstneriske område bragte han træsnittet på mode igen og etablerede en skole af kobberstikkere i den hensigt at gengive egne værker. Og i 1632 udførte Rubens en grisaille efter sit nadvermaleri. Denne » - petite esquisse en grisaille de la Cène«, ⁴ der nu befinder sig i privateje i Frankfurt a. M., blev i 1722 beundret af greve Caylus under et besøg i Antwerpen. Skitsen skulle tjene som forlæg for et stik udført af Boetius à Bolswert. Alt efter hvilken teknik der anvendes, fremkommer et stik ret- eller spejlvendt. Bolsverts stik efter Rubens grisaille er spejlvendt i forhold til forlægget!

Selve det hellige øjeblik

Det var kun de færreste kunstnere beskåret ved selvsyn at studere de store mesterværker rundt omkring i Europa. Omvendt var det en udbredt skik, at erhverve sig en række stik efter disse billeder til brug i det hjemlige atelier eller på rejser rundt til mæcenerne, som så havde mulighed for vælge mellem motiver udført af de helt store mestre, når de skulle afgive bestilling på f.eks. en altertavle. Det mest sandsynlige er da også, at Krüggell har udført sit alterbillede til Tibirke efter Boetius à Bolsverts stik.

I Tibirke viser fremstillingen af Jesus og de tolv disciple

efter aftensmåltidet en kompakt komposition med Jesus placeret midt i billedfeltet flankeret af Simon Peter og yndlingsdisciplen Johannes, mens de øvrige personer fordeler sig omkring bordet på en sådan måde, at en kile står åben ind mod Kristus. I forgrunden til venstre sidder Judas, som krammer om pengeposen med de tredive sølvpenge. Han vender sig bort fra fællesskabet og retter blikket mod beskueren, mens de andre disciple har opmærksomheden henledt på handlingen ved bordet, hvor Jesus netop er i færd med at velsigne brødet.

Således viser billedet selve det hellige øjeblik, hvor nadveren indstiftes. Vi kender andre fremstillinger fra den første Skærtorsdag aften, hvor begivenheden er et øjeblik mere fremskredet, idet man ser Judas række ud efter brødet samtidig med Jesus. Det er den gestus, der ifølge synopsen afslører ham som den skyldige, forrædderen om hvem Jesus siger: »Han som nu sammen med mig stak hånden i fadet, han vil forråde mig«.⁵

Jesu ord er svar på de rådvilde disciples spørgsmål om, hvem der dog kan tænkes at ville øve denne udåd. Imidlertid viser Rubens billede ikke en uforstyrret optagethed af det højtidelige øjeblik, for samtidig med at sakramentets indstiftelse og betydning (også for Judas!) er billedets helt centrale indhold, foregår forrædelsen på sidelinien, ligesom alle den specielle aftens øvrige aspekter er medtaget.

I Kristi blik aflæses den nært forestående sjælekval i Getsemane Have, tilfangetagelse, fornædrelse og korsdød, mens grådigheden helt dominerer Judas, denne kollaboratør, som endnu ikke har fortrudt sin udåd, men som snart erkender den og skyldbetyngt kaster blodpengene ind i templet for fødderne af ypperstepræsterne og de ældste som et afnægtigt svar på deres »Hvad kommer det os ved?« Der er ingen vej tilbage – Judas går ud og hænger sig!

Disciplenes uro kommer til udtryk i deres alt andet end fredfyldte ansigtstræk og i hele billedets dynamik, der forstærkes af den dramatiske lysvirkning, som også accentuerer sakramentets betydning. Her har Krüggell valgt at hænge en

olielampe med flere blus over bordet som erstatning for Rubens blafrende kerter på konsollen, hvorved sceneriet får et mere fredsommeligt, spisestueagtigt præg, som svarer til hans dæmpede farveholdning. Man kunne evt. forestille sig, at kunstneren har søgt at skabe større overensstemmelse mellem korets faktiske og billedets fiktive lyskilder end det er tilfældet hos Rubens, hvis billede må siges at være et skoleeksempel på *clairscuro*.

Årsagen til den ændrede lyssætning kunne muligvis også tænkes at være et udslag af, at Rubens og Krüggells billeder er skabt med mere end hundrede års mellemrum til henholdsvis en katolsk og en luthersk kirke. Altså et modefænomen eller et spørgsmål om bekendelse til to kirker, der som bekendt har divergerende opfattelser af nadveren. Det er et spændende spørgsmål, som er værd at tage op ved lejlighed.

Tibirke kirke med den nuværende altertavle. (Foto: Stig Olkjær)

Maleriet i våbenhuset

Trods »forvisningen« fra sin oprindelige plads over alterbordet har Krügells billede fået en ikke ringe placering i koret som nærmeste nabo til kirkens romanske døbefont. I ét blik sammenkobler font og maleri den evangelisk-lutherske kirkes to sakramenter, dåb og nadver. Ydermere kan der trækkes en linie til den »konfiskerede« altertavle, som underligt nok ikke har noget billede af nadveren blandt sine motiver, men på predellaen lyser netop indstiftelsesordene præst og menighed i møde: Vor Herre Jesus Christus i den nat...^{*6}

Således supplerer de to tavler på smuk vis hinanden med henholdsvis tekst og billede med relation til Jesu sidste aftensmåltid med sine venner den første Skærtorsdag aften – den sakramentale forudgribelse af det evige livs måltid i Gudsriget.

Tibirke kirke. (Foto: Stig Olkjær)

I forbindelse med den indvendige kalkning af Tibirke kirke i februar 1998 blev et maleri hængt op i våbenhuset. Billedet viser et kirkeinterieur, nærmere betegnet Tibirke kirke under en kirkelig handling.

Her er menigheden (i modsætning til nu) sparsomt repræsenteret ved nogle få kirkegængere placeret i skibet. Præsten, der forretter tjenesten iført rød messehagel, står med front mod alteret og dermed mod altertavlen – den senere »forviste«! Arbejdet er formodentlig bestilt i forbindelse med indvielsen af Holfelts tavle.

Således er det nu blevet muligt for den besøgende i ro og mag at studere ikke bare den gamle altertavles maleri ved døbefonden, men også at orientere sig om den »forviste« tavles oprindelige udseende og placering.

Noter:

- 1 *Fra Vejby til Tibirke. En vandring i fortid og nutid og en guide til Vejby-Tibirke områdets historie og kultur, p. 16-47; om Tibirke kirke p. 32 ff.*
- 2 *Peter Paul Rubens, 1577-1640.*
- 3 *Rubens interieur er mere storslået og dramatisk. Bl.a. ses til højre i billedeten høj konsol, på hvilken et par store stager med tændte lys flankerer en opslået bog.*
- 4 *Justus Müller Hofstede, p. 110.*
- 5 *Jf. Matt. 28,23. Se også Mark. 10,18 og Luk. 22,21.*
- 6 *Indstiftelsesordene er ikke enslydende overleveret i beretningerne. Dette skyldes de forskellige liturgier, som var herskende i de forskellige menigheder.*

Litteratur.

Danmarks Kirker, Frederiksborg Amt.

Justus Müller Hofstede, Rubens' Grisaille für den Abendmahlsstich des Boetius à Bolswert. Pantheon. Internationale Zeitschrift für Kunst, XXVIII Jahrgang, München 1970.

Max Rooses, L'œuvre de P. P. Rubens bd. 1-5.

En forpligtende aften i Kjædemosehuset

Marie Haagen-Müller tog som 91-årig initiativ til at gøre sit hjem til en »lille kunstnerisk kulturel perle« til glæde for offentligheden. Sådan skulle det desværre ikke gå...

Af Peter Heiberg

En dejlig junaften i 1991 blev mig en meget stor oplevelse forundt. Jeg deltog i et usædvanligt middagsselskab i Tibirke Lunde.

Værtinde var den da 91-årige Marie Haagen-Müller. En indbydelse var udgået til en gruppe mennesker, som hun ville delagtiggøre i sin plan om, at hendes hjem Kjædemosehuset, efter hendes død skulle gøres tilgængeligt for offentligheden.

Hermed ville hun bevare mindet om og formidle kendskabet til en af mellemkrigstidens betydeligste kredse af kunstnere, åndsarbejdere og videnskabsmænd. En kreds, som udover hendes egen mand Victor Haagen-Müller, talte atomfysikeren Niels Bohr, komponisten Knud Aage Riisager, forfattere som Johs.V.Jensen og Per Lange, litteraturen Poul V. Rubow og andre bildende kunstnere som William Scharff og Carl Jensen.

Hele denne aften står endnu meget klart i min erindring. Turen fra p-pladsen ved Tibirke Kirke gennem det efter regn duftende og sommerfriske Tisvilde Hegn til Kjædemosehuset stemte forventningerne højt. Da jeg fra skoven trådte ind i haven, slog det mig, at her var en have med sit helt eget rum. Det virkede »skødesløst plejet«, og der var meget at se på og opleve. Den store kuplede kastanje foran

det gamle stråtekte husmandssted og selvfølgelig atelieret, der som en kæmpe hankat skød ryg mod den regngrå aftenhimmel.

Inde i forstuen blev jeg modtaget af en venlig dame, som bød velkommen og fortalte, at fruven ventede inde i stuen.

I stuen sad allerede en del af de indbudte. Museumsfolk, en advokat og kunsthistorikere. Alle godt anbragt i stuens solide møbler foran den tændte pejs.

Alle forsynet med en stor drink og opmærksomheden rettet mod en lille kvinde, Marie Haagen-Müller, der var i fuld gang med at pege ud og fortælle om stuens mange malerier, nips, blomster tørrede og i buket.

Et menneske med noget på hjertet

Her var et menneske, som havde levet et langt liv. Som havde noget på hjerte, og meget hun ville sikre sig, kom videre til følgende generationer. Oplevelser, iagttagelser og

»Kjædemosehuset« Tibirke Lunde i foråret 1997. (Foto: Lise Warburg)

et hjem, som skulle gives videre. Jeg var ikke i tvivl. – Vi indbudte skulle forpligtes til at gennemføre dette projekt.

De sidste gæster ankom, og samtalen flød let mellem gæster og værtinde. Ved 10-tiden tav værtinden et øjeblik, så sig omkring og sagde:

»Nu vil en let og sommerlig middag blive serveret i spisestuen ved siden af«.

Inde i spisestuen, hvor træbeklædte vægge og loft kun var oplyst med levende lys fra en prismebehængt lysekro-ne, stod et usandsynligt smukt dækket bord med gammelt skønt porcelæn, tungt sølvtøj, man kunne se var gået i arv gennem generationer og særprægede glas, som værtinden kunne fortælle var hentet på en rejse i Norditalien i 20'erne. Og mange blomster – vilde fra haven.

Helhedsindtrykket var overvældende og bevægende. Så blev der serveret de lækreste asparges med krydderurter og udsøgt lufttørret skinke fra en stor og smuk etagere. I mængder, så man kunne tro, at der ingen ende var på det.

Victor Haagen-Müllers atelier ved Kjædemosehuset. (Foto: Lise Warburg)

Et Sjællandsk kunstnerhjem

På et tidspunkt slog værtinden på sit glas og bad om selskabets opmærksomhed for et øjeblik. Hun sagde så: »Jeg har samlet Dem, mine damer og herrer, fordi jeg ønsker, at Victors og mit hjem skal bevares for eftertiden. Jylland har Anchers hus i Skagen for sine malere. Fyn har Johannes Larsens hus i Kerteminde for sine. Sjælland har ikke noget endnu for sine kunstnere, men det skal have Victors og mit Kjædemosehus. Det skal være en lille kunstnerisk kulturel perle«.

Hun fortsatte med at fortælle om, hvorledes huset og atelieret kunne blive rammen om udstillinger af ny og ældre kunst skabt i området, suppleret med musikalske soi-

rées og oplæsninger for ganske vist små grupper.

Så sluttede hun brat og sagde, at nu ville der blive serveret jordbær med fløde. I øvrigt beklagede hun, at hun ikke længere var i stand til at servere hverken asparges eller jordbær af egen avl. Bedene havde hun været nødt til at sløjfe for nogle år siden.

*Marie Haagen-Müller
under den store kastanje
med en Karl Johan svamp
fra haven i hånden.*

(Foto: Lise Warburg 1993)

Fra mit virke i bøgernes verden, kendte jeg til, at Marie Haagen-Müller, havde lavet en kokebog »Krydderurter og andet godt i mad og drikke« (1969). Den er efterfølgende blevet lidt af en bibel for mig. Dels giver den mig gode mindelser om det enkle og dog imponerende måltid, jeg indtog hin aften i Kjædemosehuset, dels er der her indsamlet et menneskes erfaringer med alle de gode sager, der fra naturen kan hentes ind til et godt sundt og enkelt køkken.

På et tidspunkt mod slutningen af middagen kunne jeg ikke lade være med at tænke på, at i denne spisestue havde de mange kunstnere og videnskabsmænd siddet, som på afgørende vis havde påvirket dansk kulturliv indenfor videnskab, litteratur, billedkunst og kunstkritik i årene før og under 2. verdenskrig. Det var lidt svimlende.

I Kjædemosehuset siden 1926

Efter middagen var der kaffe i den hyggelige dagligstue, hvor ilden i pejsen atter buldrede. Værtinden vendte tilbage til sin stol. Stadig frisk berettede hun videre om livet i Kjædemosehuset, Fra indflytningen i slutningen af 1926 og om et liv, der efterhånden blev delt mellem tre boliger: Kjædemosehuset, lejligheden i Kunstnerhjemmet i Gothersgade og legatboligen i Skagen.

Hvorledes hun efter Victor Haagen-Müllers død havde genoptaget det kunstneriske virke hun frivilligt havde afbrudt, da hun giftede sig. Det havde bl.a. betydet at hun havde fået flere udsmykningsopgaver i kirker. Endvidere hvorledes hun dagligt havde skrevet om årets gang ved Kjædemosehuset i små artikler kaldet »Fra min halvdør«. Artiklerne blev bragt i over 20 år først på bagsiden af Politiken og senere i Berlingske Tidende. Vor værtinde virkede på intet tidspunkt træt. Det virkede snarere, som om hun blev livligere, som tiden skred frem.

Kl. 2.30 begyndte de første at bryde op. Det havde været en fantastisk aften. På vej ud lovede vi at kigge indenfor i atelieret. Udenfor stod den store kastanje i flot silhuet mod

den tidlige morgenhimmel. Det var altså den, som havde givet materialet til Marie Haagen-Müllers lille bedårende billedbog »Kastanje-dyrene«.

Ildsjæle var ikke nok

På vej gennem haven kiggede vi ind i atelieret. Det var blevet bygget i 1944 efter tegninger af Victor Haagen-Müller, for at han kunne løse en stor udsmykningsopgave til det nyopførte Centralsygehus i Hillerød. Langs væggene stod mange malerier af Victor Haagen-Müller. Flere holdt i den karakteristiske lyse, gule tone, hvori han skildrede Tibirkes sommerlandskab. Men også modelstudier og portrætter, hvor han jo har givet rammende karakteristikker af kunstner- og vennekredsen i Tibirke.

Kjædemosehusets spisestue

(Foto: Lise Warburg)

For at prøve rummets akustik, sang en af gæsterne nogle strofer fra en Bellman-verse. Det lød vidunderligt. Jo, dette rum ville være egnet til små, intime koncerter og oplæsning.

Marie Haagen-Müller døde i 1996 fem år efter denne aften. Uden at der for alvor var kommet skred i tingene om at realisere Kjædemosehuset som et kunstnerhjem, der åbent for offentligheden kunne give indtryk af og åbne op for en kulturelt set meget rig tid i Tibirke og i dansk kulturliv.

Aftenen blev forpligtende for mange af os, som deltog. Mange, mange flere end dem der var med den aften, forpligtede sig og arbejdede i lang tid med på, at få Marie Haagen-Müllers tanker realiseret. Det så en tid ud til at skulle lykkes. Men da det gjaldt, var det ikke nok, at ildsjæ-

Forstuen i Kjædemosehuset med kig ind i havestuen som tidligere fungerede som atelier.

(Foto: Lise Warburg)

lene vedgik sig det moralske og økonomiske ansvar. Derfor blev denne »kunstnerisk kulturelle perle« ikke det fælleseje, den var tænkt som – og det er meget, meget ærgerligt.

Artiklen om Kjædemosehuset har tidligere lidt ændret været bragt som kronik i Frederiksborg Amts Avis d. 5. juni 1997.

Peter Heiberg var overbibliotekar i Helsingør Kommune i årene 1988 - 1995 – de to sidste år med ansvar for kultur, bibliotek, arkiv- og museumsvesen og folkeoplysningen, og det var i egen-skab af dette, at han deltog i »En forpligtende aften i Kjædemosehuset«.

Vejby-Tibirke Selskabet og Kjædemosehus-projektet

*Derfor faldt museumsplanerne
for Haagen-Müllers ejendom til jorden*

Af Søren Nielsen

Arbejdet med at forsøge at skabe et museum og kulturelt samlingssted i afdøde Marie og Victor Hagen Müllers ejendom, Kjædemosehuset, i Tibirke Lunde, har optaget utrolig mange mennesker, såvel blandt Vejby-Tibirke Selskabets medlemmer som udenfor selskabets rækker.

Ikke kun efter Marie Haagen-Müllers død i august 1996, men også længe inden, har tanker og ideer omkring etableringen af dette projekt været genstand for megen diskussion og debat.

Nu, knap to år efter Maries død, må det konstateres, at den megen energi, der blev lagt i arbejdet for at nå målet, ikke førte til opfyldelse af de ønsker, som Marie Haagen-Müller meget klart havde tilkendegivet, ikke alene i sine testamentariske dispositioner, men længe før hun formulerede disse på skrift. Desværre.

Det er vel derfor rimeligt på dette sted at sætte en slags punktum for dette arbejdes afslutning, set med Vejby-Tibirke Selskabets briller. Det er ihvertfald hvad årbogsredaktionen har bedt mig om, og som jeg i det følgende skal prøve at redegøre for.

Jeg har udtrykt min beklagelse over, at projektet ikke lod sig gennemføre, uanset at jeg er fuldt ud klar over, at en del mennesker – særligt blandt de umiddelbare naboer til Kjædemosehuset – ikke vil begræde dette faktum. Man kan da også med rimelighed spørge, hvad vi skulle med endnu et lille museum i rækken. Ikke mindre relevant er spørgsmå-

Kjædemosehus 1/2 - 1970.

Efter nøje overvejelser har jeg taget denne beslutning:
da jeg i barndoms bogen i et testamentere min ejendom -
Kjædemosehus, Haagen - Møllervej nr. 2 i Tibirke Lunde
3220 pr. Tivoli-Lykke til Vejby-Tibirke selskabet, med det
for sig, at ejendommen samt det tilhørende areal, c. 2 Tønder
land (de 2 flere sammentagende matrikelnumre) skal
overføres til lokalit. museum, - et andet budskæft for mig.
Det vil sige, at alle lærer - inventar, skal indgå i den
første museum samling.

Marie Haagen - Müller.
Kjædemosehus, nr. 2 - 5.
Tibirke Lunde.
3220 pr. Tivoli-Lykke -

Marie Haage-Müller ville på et tidspunkt testamentere Kjædemosehus direkte til Vejby-Tibirke Selskabet. Det blev senere ændret

let, hvilken betydning etableringen af et museum/samlingssted i Kjædemosehus ville have haft for Tibirke Lunde og dets beboere.

Testamentet ændret

Som nævnt er ideen om et museum/kulturelt samlingssted i Kjædemosehus ikke ny, heller ikke for Vejby-Tibirke Selskabet. Bl. a. gennem selskabets tidligere formand Mogens Tving Jensens mellemkomst besluttede Marie Haagen

Müller tilbage omkring 1990 at testamentere ejendommen, dennes indbo og samlinger direkte til Vejby-Tibirke Selskabet. Set i bakspejlet ville gennemførelsen af projektet måske ikke have været nemmere med baggrund heri, men ganske givet betydelig lettere at håndtere, både praktisk men ikke mindst juridisk.

Af grunde, jeg kun kan gætte på og ikke har fuldt kendskab til og derfor skal undlade at kommentere, blev Marie Haagen-Müllers endelige testamente ændret, således at en fond skulle stå som modtager af arven og søge projektet gennemført. Ligeledes blev med testamentet Helsinges kommunes medvirken konkretiseret. Alt tilsyneladende i ønsket om at sikre gennemførelsen af projektet, ikke mindst økonomisk.

Denne ændring af testamentet blev efter min opfattelse fatal for projektets gennemførelse. Det kan lyde som en selvovervurdering af Vejby-Tibirke Selskabet som institution og dets bestyrelse m.v., men sådan skal det ikke opfattes. Der er ingen garanti for, at vi kunne have løftet opgaven, men der havde givetvis været andre muligheder for forløbet, end dem der nu rent faktisk blev givet.

Kommunens afvisning

Som sagsforløbet har været, må det konstateres, at med Helsinges kommunes afslag på ansøgningerne om økonomisk bistand til museets drift - behandlet ved to møder i byrådet - blev projektet reelt opgivet af flertallet og den i testamentet nedsatte bestyrelse af Kjædemosehus Fonden. Man helligede sig herefter etableringen af den i testamentet alternativt nævnte økonomiske fond til støtte for udøvende kunstnere.

En fondsdannelse som er helt uden interesse for vores lokalsamfund, og som pga. de økonomiske midler, der er til rådighed, kun vil kunne uddele beskedne legater. Endelig vil en sådan fond drukne i de tusindvis af fonde, der er etableret i Danmark af lignende karakter.

Som jeg har forstået flertallet i Helsingør Kommunes Byråd (før kommunevalget i nov. 97) ønskede man ikke ved kommunale driftgarantier og lign. tilsavn at binde en relativ stor del af det kommunale kulturbudget til ét projekt, og dermed i en længere årrække være bundet af en sag, som man vist opfattede ikke havde bred interesse og opbakning af kommunens borgere. Kjædemosehusets placering og dermed adgangsveje, samt i det hele taget idékonceptet, tvivlede man nok også på.

Det skal ikke bebrejdes et byråd, at det selvfølgelig må prioritere anvendelsen af skatteydernes midler, og der skal herfra ikke lyde nogen kritik af byrådets argumentation. Imidlertid synes man, at det skulle være muligt – selv i et relativt lille budget – at afsætte et beløb i størrelsesorden 100.000 kr. til en driftgaranti i en prøveperiode på en kortere årrække for at give projektet en chance for at se, om opbakningen også udenfor kommunens grænser ikke var større, end man regnede med.

Det ville have givet et grundlag at arbejde videre på, og jeg er sikker på, at med den ildsjæl og ildhu mange mennesker var villige til at lægge i projektet, kunne man have fået det afprøvet, men – tror jeg, med en succesfuld udgang.

Selskabets støtte

Vejby-Tibirke Selskabet var også parat til både økonomisk og arbejdsmæssigt at deltage heri, idet vi i bestyrelsen så projektet som en kærkommen saltvandsindsprøjtning til selskabets arbejde, der kunne blive mere konkret og vedkommende for medlemmerne. I et økonomisk samarbejde mellem kommunen og Vejby-Tibirke Selskabet, museets egne indtægter og bistand fra fonde m.v., troede vi på, at projektet kunne gennemføres.

Med kommunens afslag forsøgte Vejby-Tibirke Selskabet alene på forskellig måde økonomisk at gå ind i dette. Flertallet i fondsbestyrelsen fandt imidlertid den økonomiske

usikkerhed for driften for stor, ligesom man ikke fandt de betingelser for sikkerhed for vore midler, som vi naturligvis måtte stille, for at være i overensstemmelse med Marie Haagen-Müllers testamente, navnlig set i relativ til det sekundære ønske om etablering af en økonomisk fond.

Dermed blev kommunens afslag og en fortolkning af testamentets indhold - der uanset hvilken holdning, man havde til projektet, kunne gøres til genstand for vidt forskellige opfattelser - afslutningen for Vejby-Tibirke Selskabet på sagen. En sag som vi iøvrigt først et halvt år efter Marie Haagen-Müllers død kom ind i.

Jeg har ikke i denne redegørelse for, hvordan vi i bestyrelsen har oplevet forløbet af sagen, omtalt alle de fordele, vi fandt projektet havde, og den betydning for vort lokalområde gennemførelsen ville have haft. Det er der ved andre lejligheder redegjort for. Imidlertid ligger det mig meget på sinde at understrege - navnlig overfor de personer, som med projektets gennemførelse forudså en ødelæggelse af Tibirke Lunde med trafik og mennesker til Kjædemosehus - at vi som forening med formål bl.a. at værne om egnens særpræg, ikke kunne medvirke til et projekt, der blot ville indebære en mindre risiko for, at Lundene ville blive ødelagt. Eller skabe problemer for de mennesker, som har deres ejendomme i området og hæger om de rekreative værdier.

Håb om nye drømme

Vi ville i bestyrelsen selvfølgelig aldrig have medvirket hertil, og sådan har ideen om projektet aldrig været tænkt. Med bagklogskabens øjne kan man kun beklage, at forarbejdet for hele projektet og orienteringen om idégrundlaget, som burde have fundet sted længe før Marie Haagen-Müllers død, ikke blev gjort bedre. Så kunne denne ubegrundede frygt for Lundenes skæbne effektivt være manet til jorden, og mange misforståelser kunne være undgået.

Tilbage er kun at tilføje, at vi i hvert fald er nogen, som er blevet en drøm fattigere. Sådan er det med drømmes opfyldelse. Man kan beklage sig og ærgre sig. Man kan imidlertid også prøve at tage ved lære. Det vil vi i bestyrelsen for Vejby-Tibirke Selskabet forsøge i vores kommende arbejde. Måske vil fremtiden byde sig til med nye drømme for etableringen af et museum/kulturelt samlingssted til fremhævelse af vores egne særpræg.

Til sidst skal jeg blot tillade mig at udtrykke mit håb og forventning om, at de mennesker der nu har erhvervet Kjædemosehus, vil være sig ansvaret bevidst for et ejerskab til en ejendom, der på alle måder er unik og som har så stor en plads i mange Tisvildebeboeres hjerte.

Højsommer i Tisvilde

Af Lars Larsen

*Nu er det Sommer ved Tisvilde Strand,
de Bølger rulle saa sagte mod Land,
og Gæsterne myldrer i Flokke;
de flirter og bader i Massevis,
og Penge de bruger i Tusindvis,
ja hele Bunker og Skokke.*

*Hotellet er op imod en Million,
og Renten deraf en stor Portion,
de skal jo skaffes tilveje.
De Fiskere vaagner som af en Drom,
der rinder af Pengefloden en Strom
over hele Tisvildeleje.*

*Til Frobakke, Raubjerg og Harehojs Top,
der drager de lysklædte Gæster nu op
at nyde det prægtige Skue,
thi skønnere Punkter for Øjnenes Lyst
ej findes paa hele Nordsjællands Kyst
i Solskinnets blinkende Lue.*

*Naar Solen gaar ned i det skinnende Vest,
saa svinder det sidste af Dagens Rest
og saa kommer Natten den lyse,
som Drachmann har sunget saa mesterlig Pris.
Den breder sin kolige, svalende Dis,
saa Gæsterne synes at fryse.*

*Men Aftenens Kølning og svale Luft
den spreder i Skoven en Blomsterduft,
mens Tibirke Klokker de ringe.
Naar Skovens Sangfugl er gaaet til Ro,
den har nu i Trætoppen natlig Bo,
med Hovedet under sin Vinge.*

*Og Skoven er nu saa vidunderlig skøn,
når Lyngblomst og Revling, Blaaber og Ron,
opsender de krydrende Dufte,
Naar Alferne danser ved Moser og Aa
og flirtende Elskerpar ses at gaa
for ud sig i Skoven at lufte.*

*Men Herligheden varer kun kort,
thi sidst i August svinder Sommeren bort
og saa bliver Nætterne mørke,
saa skynd jer at nyde med fulde Drag
den danske Sommer i muntre Lag
med hele jer Ungdoms Styrke.*

Fra »Tisvildestemninger« af fhv. Folketingsmand Lars Larsen, Vejby.
Trykt i Frederiksborg Amts Avis omkring 1910-20

Holløse

*Hvad mine forældre og andre af de gamle
har fortalt mig om beboere i Holløse før min tid*

Af Ingrid Damgaard Olsen

Mine bedsteforældre, Niels Jensen og Karen, boede i et lille hus i Bredninge mose i 1875; der er Peter Jensen født. Så byggede de på Stavlehøjen, og der er min far født i 1878. Det siges, at de trillede sten fra teglværket i Lavø med skubkar, og nogle støbte de selv. Far havde formen, de brugte; men den er nok gået i kakkellovnen.

På »Sønderbjerggård« boede Ole Bendtsen - senere Laurits Bendtsen. På »Vieholmgård« har familien Kristensen

Gadegaarden. (Foto: Stig Olkjær)

resideret i generationer, i seneste tid repræsenteret af kvindesiden. Jens Larsens »Haugegård« lå nede i byen, der hvor vejen til Tibirke går. Den brændte i 1927 og blev flyttet op på toppen af bakken. Deroppe boede Holger Jacobsen og Karen Kirstine - han var en farverig person.

Så kom »Holløsegård« med Ole Christian og Stine Olsen, deres fodermester boede i et hus, der lå, hvor nu Kildevejen går. Også Jørgen Jørn's hus lå i vejen, så det er også borte. Så var der smedens ved gadekæret - det var siden »Tribesmen's« residens. »Klodalen« med Mathias Jensen, senere A.P. Jensen, så derefter »Jordmoderhuset«. Overfor »Gadegård« - i mine forældres tid hed ejeren Peter Søveren (nok Sørensen) og Hanne. De var barnløse; efter dem kom Morten Pedersen, senere statshusmand på Præstegårdsudstyknigen i Vejby.

Holløsegade ved århundredeskiftet

(Gl. postkort)

Så kommer husene. Far og Mor købte i 1904 huset, de boede i hele deres tid. Før dem boede der tre ugifte piger: Bodil, Karen og Maren. Jeg har det gamle skøde, som er underskrevet med ført hånd. Huset, jeg nu bor i, var købmandshandel; Anders Hansen byggede den nye, som ligger lige overfor. Naboen her hed Zander; det eneste, jeg ved om ham, er, at han døde dagen før jeg blev født. Så var der Grethe og Jørgen Nielsens overfor. Per Jensen og Ellen, en farbror til far, senere Marie Mathis', »Krigsministeren og mange andre.

Anders Væver boede i huset overfor; han var farfar til tækker Anton Sørensen. Huset overfor var Johan Svensons, han mistede sin kone af den spanske syge; senere Kristian Johansen, som også blev enkemand under den spanske syge.

Ingrid Damgaard Olsen i 1998 overfor den tidligere købmandshandel

(Foto: Stig Olkjær)

Om »Nordregård« har jeg kun, hvad jeg selv husker, og Birthes hus - overfor Bodilsen og Hanne, de havde Carlsberg-depot og byggede senere villaen ved »Klodalsgård«. På »Flaskegård« boede Kresten Pe'sen, senere Anders Hansen og Stine, bagved Johan Svends og Sine.

I Pilekrogen Jørgen Jørn og Dorthea.

I huset her boede en gammel kone, som hed Stine Niels Pes; hun holdt avis med Marie Mathis. Det var mit job at rende med avisen - det fik jeg et stykke kandis for. Stine gik med fodlange skørter med plyskant fornedet og hue og lin om hovedet - hun var en statelig dame.

Hos købmandens havde de konens mor boende, og på »Holløsegård« boede også en gammel mand, Lars Olsen - vel nok far til Ole Christian og Stine.

(Gl. postkort)

Marie Jens Lavs, ja hun var vel nok alle tiders kone: Når hun slagtede, fik alle enlige i byen sorte pølser og et stykke flæsk; når hun lavede gule ærter og anden søbemad, blev hendes børn sendt ud med spande til de enlige, der jo sad hårdt i det - de fik ikke pensionen ind ad døren. »De gode, gamle dage« var ikke lige gode for alle.

En anden ting, jeg tænker på med fryd, er besøg hos maler Nicolaj og Boline Tving Jensen; min ældste søster var hos dem i flere år inden konfirmationen, og når vi kom om aftenen, så spillede de, og vi sang af hjertens lyst alle sammen - der var varme og venlighed til os alle.

Vi havde ingen berømtheder i Holløse, men en del anderledes mennesker.

Jørgen Jørn og Ane og deres datter Gine, hun var vel evnesvag, men boede hos faderen lige til hans død; så kom hun på »Nivågård«. De boede i et hus, der lå, hvor Kildevejen går. Vi kunne altid høre, når de unge karle var ude at drille Gine - så råbte hendes far højt. I et andet, gammelt hus, der lå, hvor nu Holløse Gade begynder op ad »Klodalsgård«, boede Niels Jørn og Karen Marie. En nytårsnat havde de unge lavet en dukke af halm og sat i skorstenen, så parret nær var blevet røgforgiftet. Alle de unge karle måtte med Niels Jørn i spidsen vandre ned til den gamle sognefoged Lars Andersen på »Askemosegård« og blive irrettesat.

Ingrid Damgaard Olsen foråret 1998

(Foto: Stig Olkjær)

Ja, tiden er gået, og meget er forandret; men Holløse er stadig en køn, lille landsby, og vi der bor her, synes nok, at det er det bedste sted på denne jord.

*Ingrid Damgaard Olsen
Holløse
1990*

Ingrid F. Jensen, gift Damgaard Olsen er barnefødt i Holløse og havde sin skolegang i Vejby Skole. Hun og familien bosatte sig først i Tibirke Bakker senere i Hundested. Derefter var hun i en årrække bestyrerinde på plejehjemmet Udsigten i Blistrup. Som pensionist vendte Ingrid tilbage til Holløse, hvor hun sammen med sin mand boede nogle år. Efter mandens død er Ingrid bosiddende i Helsingø.

»MUSSE«,

f. 1906, fortæller fra ungdomsår

i og omkring Ørby

Jeg hedder Dagny Margrethe Nielsen, men er altid blevet kaldt for Musse. Jeg er født i Grønholt d. 20/7 1906.

Da jeg var seks år, flyttede vi derfra, boede et år i Helsingø, og så købte far Ørby Købmandsforretning af Frederik Baun, d. 18/2 1913.

Da krigen kom i 1914, blev far indkaldt, så mor havde nok med at passe forretningen, og jeg måtte hjælpe til med alt, hvad jeg kunne. Mine to søskende var jo mindre.

Jeg husker tydeligt, at der var et anker øl, som vi tappede af, og ligeså Petroleum, der blev pumpet op. Sukker og mel

»Musse« med sin uundværlige Madam Blå. (Foto: Privat)

fik vi hjem i store sække med 100 kg i hver. Kaffe var hele bønner, som vi malede, og bolcher i store dåser eller glas - det var stykkevis. Spegesild, som skulle fiskes op af store tønder, og store klipfisk, der blev skåret, som folk ville det. Store oste havde vi på hylder i kælderens. Det var et kunststykke at gå derned, for der var et stort vandbassin, hvor der kun var en smal kant rundt om. Derfra fik vi vores vand. Der var en vandpost oppe i køkkengangen, hvor der stod en muret vaskekedel - »brygkedel«, kaldte man den. Vi har mange sjove minder derfra.

Der var jo ingen station i Ørby på det tidspunkt. Det hele skulle hentes i Helsingør. Hvis det var mindre pakker, hentede mor dem på cykel.

Jeg kunne godt lide at vaske. Mor vidste altid, hvad jeg lavede, når hun var væk. Hun sagde altid, at når hun kom oppe på Christoffer Larsens bakke, kunne hun se, at haven oppe bag de store træer var fyldt med vasketøj.

Til Fastelavnsfest på Hyldekærsgaard

Jeg husker endnu, da vi var til Fastelavnsfest på Hyldekærsgaard. Det var sidste aften, før gården skulle rives ned. Der var alle de gamle ørbyere, hjulmanden og Kirsten, Signe og Hans Heje Nielsen. De dansede alle de gamle danse. Jeg husker, da vi kom hjem henad morgenen. Vi havde en broget jagthund, for far gik meget på jagt. Han var en meget fin skytte fra sine unge dage og havde en bøsse, der var fyldt med faneplader. Hunden har syntes, det varede for længe, så den havde kradset i vores telefon, som hang på væggen. Den så ikke godt ud, men den kunne da ringe. Det var i 1914.

Da vi var lidt større, og Helge og jeg kunne cykle, og mor kørte med Else på bagagebæreren, så var vores udflugt, når der var tid om sommeren, at køre til Tibirke mose. Far og Helge fiskede; vi havde madpakke og saftvand med, og mor medbragte sit strikketøj, tror jeg nok. Dengang var man glad for sådanne udflugter.

Der var også udflugter fra skolen hver sommer. Der blev kørt med hestevogne fra gårdene til Rågeleje eller Tisvilde. Vi havde madpakker og sodavand med. Så legede vi. Det var først, da vi kom op til Ravn Pedersen, at der blev lidt længere ture.

Mærkede mere til højtiderne

Jeg begyndte at gå i skole i Vejby hos frk. Hvid og senere hos Ravn Pedersen. Han var en dygtig lærer men lidt streng en gang i mellem. Det var heller ikke lige nemt at styre nogle drenge fra Rågeleje. Han slog ikke, men tog lige under hagen og gav så et lille rap.

Vi var nogle piger, der kom sammen til fødselsdage. Der var Kresten Jensens Karen fra Holløse, Peder Jensens Kristine fra Vejby, Niels Peter Olsens Dagny - Dagny Adamsen fra Unnerup, og så Agnes Christian fra Attelundgaard i Ørby. Vi kom meget sammen.

Vi blev konfirmeret af Haagen Müller d. 3/10 1920 i Vejby Kirke. Jeg var 15 år og kom som en slags ung pige ned på Viirmandsgaard i Ørby hos Karl Larsen. Kristine, hans kone, var mors kusine. Jeg var gerne med, når de kørte til Helsingø og købte tøj. Det var hos A. L. Andersen; det er der, hvor Handelsbanken nu er. Det var en gammel fin forretning.

Dengang var der også Fruebjerg møder, som vi kørte til, og lidt senere måtte vi tage til pinsefest i Høbjerg hegn. Der var tradition for, at man fik en ny kjole og en ny hat til pinse. Hat købte man hos Signe Olsen, der hvor Ras Junior nu er. Senere hos Kirsten Kildebæk Larsen, der hvor Svend Aage Terkelsen har forretning.

Da vi var børn, var der meget mere sammenhold i hjemmene, og man mærkede meget mere til højtiderne, end man gør nu. Dengang havde man jo ikke alle de hjælpemidler, fryserne og køleskabet. Vi måtte fyre i kakkellovn og komfur. Vi havde et stort køkken, og der blev lavet meget i det, for mor bandt også krans for folk. Var det en stor begravelse, kunne

det strække sig over 2-3 dage. Når det var vinter, brugte man tørrede blomster, som vi fik fra et stort firma, der hed Gnat. Mange skulle der bånd på, og vi måtte hjælpe til, det vi kunne. Der blev ikke spurgt, om vi ville; bare af sted, når der blev ringet efter nogle varer, også selvom det var langt væk.

Vi glædede os til jul. Vi lavede selv julestads, og så var der stort juletræ og fest i Vejby forsamlingshus. Mor var med i juletræskomiteen; jeg har også selv været med. Vi lavede flere hundrede ting, nogle fine dukker af papir og fine vatmuffer og kurve. Når der var gået omkring træet og sunget, og der var læst en historie, fik børnene julestadsen og en godtepose. Derefter var der chokolade og kager til børnene og kaffe til de voksne. Så blev der danset, og folk morede sig. Far spillede altid violin.

Der var jo også foredrag i forsamlingshuset, -nogle gange med bal bagefter. Her spillede far også sommetider med Ole Tømrer, Ole Olsen fra Vejby.

I 1923 flyttede familien til Vejby Præstegård. Mens vi boede i Vejby, var jeg pige hos Frederik Andersen på Ørekilde mejeri i Ørby. Det var et halvt år i sommeren 1925. Dengang var der jo mejerister, som boede og spiste der, og 6 børn. Der var nok at lave med at holde værelser og lave mad til 14-15 personer. Dengang var det stivede kjoler og forklæder, og Frederik Andersens store hvide forklæder. Jeg husker ikke, om mejeristerne også fik vasket de hvide forklæder. Der skulle stryges, og det var med en stor strygepande på komfuret og mange strygejern på. Der blev fyret med kul, ellers kunne de ikke blive varme nok, - så der skulle også renses komfur.

Sporvognen i haven

Der var det jo, at Andersen havde købt en forhenværende hestesporvogn. Den stod i haven ved mejeriet. Den har jeg siddet i mange gange om eftermiddagen, når opvasken var til side. Så blev der stoppet strømper i sporvognen til hele familien.

I 1926 var jeg igen på mejeriet i fem måneder. Jeg måtte løp om morgenen kl. 6, for alle skulle jo have morgenmad, inden de begyndte, og børnene skulle op og i skole. Så var jeg nogle timer i mejeriet og vejede smør af og passede udsalget af mælk og smør. Der var en mælkeforhandler i Tisvilde, der kørte rundt og solgte ved dørene. Når udsalget lukkede, var jeg inde og fortsatte med mad og opvask igen. Haven skulle også holdes og ellers stoppes strømper for hele familien.

Fra 29/1 1929 til 29/1 1931 var jeg husbestyrerinde ude på Holebjerggård i Vejby, Søren Jørgensens gård. Det var sønnen Mathias, som var lærer i København, der ejede den.

Herfra har jeg en fin anbefaling. Jeg passede alt det huslige såsom madlavning, bading og slagtning og hjalp til ude, når der skulle luges roer og høstes. Så solgte Mathias gården. Jeg fortsatte en tid hos de nye ejere, som var fra København.

Så var jeg på præstegården igen for at hjælpe til, indtil vi flyttede derfra i 1931. Det var til villa Ørholm ved Ørby bavn, hvor min mormor boede alene, siden min morfar var død i 1927. Det var så mor, der købte huset.

Kogekone i forsamlingshuset

I den tid var jeg husbestyrerinde på Kirkebådsgård i Ammendrup hos Carl Jensen i to år. Så var jeg en sommer ude på Juelsgård i Tisvilde hos Anna og Mogens Jensen. Hos Asmussen på Tisvilde Kro kom jeg også, og ligeså min mor, der også gik ud og »kokkererede«. Vi har mange gange været i Vejby forsamlingshus, når der var fest. Det var Asmussen, som havde beværterbevillingen. Det var andre forhold dengang. Man skulle selv have brændsel til et gammelt komfur, der ikke var nemt at få fyret i. Sommetider måtte det renses først. Der skulle også service med fra kroen; det skulle jo pakkes først og så pakkes ned igen, når festen var forbi. Det blev altid morgenstund, og flere gange var det snestorm at gå hjem i.

Ørby er ikke, hvad det var, dengang jeg var barn. Der var mange børn, og legede vi ikke i vores gård eller hos Søren Jørgensen, så var vi på baunet; det var et godt sted. Der blev holdt mange møder om sommeren. Til søndagsudflugten havde folk madpakken med og nød det. Der kom folk langvejs fra. Baunet blev også passet og holdt pænt. I 1920 holdtes en stor genforeningsfest. En stor sten med inskription, som Ole Chr. Olsen, Holløsegården, skænkede, blev afsløret, og der var mange talere. Jeg var selv med til at gå og sælge sangbøger på pladsen.

»Musse« døde i februar 1989 og er begravet på Helsing Kirkegård.

Hun har tidligere bidraget til Årbog 1984 »Ørbybogen« med artiklen »Rådhuspladsen - Kgs. Nytorv -

Ørby t/r«, hvor hun fortalte om en tidligere hestesporvogn, der i mange år stod i haven ved Ørekilde Mejeri.

Da hendes far efter en halv snes år som købmand i Ørby solgte forretningen, flyttede familien til forpagterboligen ved Vejby Præstegård, som dengang endnu havde et jordtilliggende drevet ved forpagtning, og hvor faderen blev ansat som forpagter.

Fruebjergmøderne var en række årlige folkemøder med et grundtvigiansk indhold, især arrangeret af højskoleforstander Holger Begtrup.

Det fortælles om »Musse«, at hun det meste af sit liv virkede i køkkenregionerne omkring større fester på egnen. Man sagde, at »når Musse var med, var festen sikret«.

Nordsjællandsk stubmølles saga

Stubmøllen, bygget i Sverige, kom til Faurholm, Unnerup,

Holløse og Tisvildeleje, hvor den brændte i 1922

Af Morten Wiberg

Mange nordsjællændere husker den gamle stubmølle, der i sin tid stod ved Tisvildeleje og var med til at give landskabet karakter sammen med skoven, bakkerne og stranden. Og hvis de ikke hører til de yngste årgange, kan de også huske, at møllen – den samme mølle – før den kom til Tisvildeleje, knejste på Korsvejbakken ved Holløse imellem Vejby og Tisvilde by.

Men heller ikke i Holløse stod den fra først af. Før den kom op på Korsvejbakken, havde den været i Unnerup og i Hillerød. Men oprindelig stammede den fra Sverige!

Den blev bygget i Skåne i 1777 af en Per Larsson, og senere kom den til Faurholm, en af kongens gårde ved Hillerød. Det var i den tid, da der skulle privilegium til for at drive mølleri. En møller på landet var i virkeligheden kongelig embedsmand – og tituleredes *Signeur!*

Efterhånden blev møllerne hist og her selvejere. De købte møllen af staten. En af de møller, som blev solgt, var Unnerup Mølle ved Helsingør. Den blev overtaget af kammerråd Lorenzen i Helsingør med alle rettigheder og forpligtelser. Til pligterne hørte, at ejeren skulle holde en første classes orne til bedækning af kundernes grisesøer. For betaling ganske vist. Hver gård i sognet måtte honorere mølleren med en skæppe havre for ornens ydelser – dog ikke pr. gang men om året. Da møllen havde en god søgning, og der ingen konkurrence var i vid omkreds, købte kammerråden den svenske stubmølle, der stod ved Hillerød og flyttede den til Unnerup. Så havde han to møller på samme ejendom.

Kammerråden var en af Helsinges matadorer, ja, vel den Keneste. Han var købmand, brændevinsbrænder, kromand og holdt »drankerstald«, havde i det hele taget nok at rive i, og nogle år efter solgte han sine ejendomme og møller i Unnerup. Han havde måske lugtet luntet: at staten ville ophæve møllernes privilegier, så den ene konkurrencemølle ville skyde op efter den anden. Sådan gik det i hvert fald. Den 1. januar 1862 gav regeringen møllenæringen fri.

Samme år købte løjtnant Peter Abrahams alle Unnerupherlighederne af en grosserer Rundin – Møllegården med 170 tdr. land, de to møller og bageri.

Løjtnant Abrahams var kun 23 år, da han blev møller i Unnerup. Han var søn af professor N.C.L. Abrahams i København, der døde som notarius publicus i 1870. Foruden Peter havde professoren fire sønner: Arthur, Charles, Fritz og Severin Abrahams. Charles var arkitekt. Severin var den kendte, mangeårige folketeaterdirektør, der døde i 1900.

Krigen i 1864

Peter Abrahams havde lært landvæsen på Hillerødsholm og Trollesminde, redet hos berider Lørup på Frederiksborgstutteriet, været på Landbohøjskolen og derefter haft plads som forvalter på Annissegård. I 1861 blev han officersaspirant på Frederiksborg slot og året efter reserveløjtnant.

Da den unge løjtnant havde været møller i Nordsjælland et par år kom krigen 1864. Peter Abrahams var under Dannevirkes rømning med ved den afdeling, der standsede øst-rigerne ved Oversø. Og her kom han ud for en oplevelse, han aldrig glemte, et eventyr – i to afdelinger endda og med års mellemrum.

Fra dansk side sendte man Abrahams som Parlamentær over til fjenden for at forhandle om våbenhvile, mens man begravede de døde. Løjtnant Abrahams blev bundet for øjnene og ført igennem de fjendtlige linier og derefter ind

i en stue. Hvor han var henne, anede han ikke. Da forhandlingerne var forbi, blev han stadig med bind på, og uden, at det havde været taget af et eneste øjeblik, ledsaget tilbage nord på – og sluppet løs på en mark, han aldrig havde set. Hans regiment og hans hest var forsvundet og først længe efter fandt han sin afdeling højt oppe i Jylland. Det var oplevelsens første akt, og den gjorde ham til ridder af Dannebrog. Fortsættelsen, som fik oplevelsen til at blive mere eventyrlig, kom i Nordsjælland et par år senere.

Mølleriet i Unnerup kunne nemt klares med een mølle, da der efter mølletvangens ophævelse blev bygget møller flere steder i omegnen. I alt fald var der ikke brug for to møller lige op ad hinanden i Unnerup, og så rev Abrahams den gamle stubmølle ned og byggede den op ved Korsvejen på Holløse mark. Der må have været tommer i den, ellers havde den ikke holdt til alt det flytteri. Og dog var den Odyssee jo ikke endt endnu.

(Gl. postkort)

Hollose mølle efter at den i 1919 blev flyttet til Tisvildeleje. (Gl. postkort)

I november 1865 giftede løjtnant Abrahams sig med sin 21-årige kusine Zerina Holm fra Ellingegaard i Odsherred og julen og vinteren gik med gæsteri på egnens proprietærgårde og med genbesøg efter hyggelig gammeldags skik.

På Højagergård i Slangerup havde Peter Abrahams en morbror Moritz Philipsen. Da Højagergård brændte i 1866 og Philipsen ikke ville bygge den op igen, købte Abrahams jorden, og året efter byggede han sig en ny gård på brandtomten og flyttede fra Unnerup til Slangerup. Her fik han en ny omgangskreds, bl.a. steder kom han og fru Zerina meget i Skævinge præstegård hos pastor Henningsens.

En vinteraften, Abrahams og hans kone var til selskab hos gårdejer, cand.phil. Rasmus Kopp i Borup ved Skævinge, var præstens der også. Pastor Henningsen og løjtnant Abrahams kom til at sidde sammen i en sofa. Så sagde præsten:

- Hør, Abrahams, jeg synes sommetider, vi må være gamle bekendte. Har vi mon ikke hilst på hinanden, før vi traf sammen her på egnen? Jeg har lige fra den første gang vi så hinanden, syntes, at Deres stemme var mig så bekendt.

- Nej, det mente løjtnant Abrahams ikke. Han havde aldrig set pastor Henningsen, før de var begyndt at komme sammen nu.

Så blev der ikke talt mere om det. Lidt senere på aftenen blev Abrahams opfordret til at fortælle sine oplevelser i krigsåret, og han kom på den måde til at berette om, da han var parlamentær hos Østrigerne. Midt i historien sagde præsten:

- Var det Dem?

Og så meldte eventyrets anden del sig. Inden pastor Henningsen kom til Skævinge, havde han fra 1854 til 1864 været præst i Oversø i Sønderjylland. Den østrigske general var indkvarteret i Oversø præstegård, og forhandlingerne om våbentilstanden havde fundet sted der i præstens stue. Pastor Henningsen havde altså ganske rigtigt både set og hørt løjtnant Abrahams før, navnlig hørt!

På den måde fik Abrahams - og efter ham de danske krigshistorikere - at vide, hvor forhandlerne efter tilbage-toget fra Dannevirke havde fundet sted.

Løjtnant Abrahams fik efterhånden en hel række tillidshverv, han var sogne- og amtsrådsmedlem, bestyrelsesmedlem i landboforeningen, medstifter af Landmandsbanken i København o.s.v. Så solgte han Højagergård i 1874 til baron Knut, »Den cirkusgale baron«, der blev kendt landet over som direktør for »Cirkus Guillaume« - den eneste cirkus, hvor hestene viste sig i manegen med »Blinker« på hovedtøjet, tegnet på, at ejeren var adelig.

Men så tilbage til stubmøllen

I 1878 købte Eduard le Sage de Fontenay Unnerupgård og mølleriet. Slægten var indvandret fra Frankrig og havde stadig forbindelser i fornemme franske kredse. Det bevirkede, at stubmøllen en sommer blev noget i retning af »kongelig signalstation«.

Prins Valdemar var i 1885 blevet gift med prinsesse Marie af Orleans, og året efter - sommeren 1886 - foretog den 21-årige prinsesse i selskab med nogle jævnaldrende unge lange ture i Nordsjælland. Prinsesse Marie og en slægtning af hende, prinsesse Camilla af Montluc-Siena, kørte i landauer fra Fredensborg op til Helsingør og videre ad Nordre Strandvej til Gilleleje og Raageleje. Samtidig sejlede prinsesse Camillas broder i sin yacht sammen med prins Albert Victor af England, prins Valdemars søstersøn, langs med kysten.

Af og til gik de i land og aflagde sammen, med prinsesserne visit på forskellige gårde. De røde kuske fra Fredensborg vakte mange steder så megen opmærksomhed, at de to prinsesser følte sig generet af det. Prinsesse Camilla fortæller i 1930 i et brev om minderne fra anno dengang:

»Vi standsede i Blidstrup for at lade Tjenerskabet iføre sig mørke Livreer, da de kongelige røde, hvormed vi havde forladt Fredensborg, vakte en Opsigt, som var os imod«.

Mens prinsesserne improviserede et besøg i Blidstrup præstegård, skiftede kuske og lakajer tøj i skolestuen. Det morede de to prinsesser at falde med døren ind i huset på den tur, og da de svingede ind på Unnerupgaard, blev der stor opstandelse hos Fontenays. De kom sig dog snart af forskrækkelsen og - skriver prinsesse Camilla - »det syntes dem et Fe-eventyr at have to Prinsesser af deres eget tilbedte franske kongelige Hus siddende ved Deres Taffel«.

En tur til Tisvilde Hegn og Asserbo Slotsruin blev planlagt i en fart, men den skulle de to sejlene prinser også med på. Undervejs til Tisvilde standsede vognene ved stubmøllen i Holløse, og fra den signalerede man til yachten, der lå ved kysten mellem Salgaardshøj og Helene Kilde: »Kom i land og mød os i Tisvilde«. Jo, den gamle stubmølle var med til lidt af hvert.

I Holløse, hvor løjtnant Abrahams havde sat møllen i 1860'erne stod den og gjorde gavn lige til 1919. Så blev den købt af den norske maler kunstmaler Kristoffer Sinding-Larsen og hans danskfødte frue. Møllebygger Jensen fra Fredensborg flyttede den til Tisvildeleje for dem - og så blev stubmøllen indrettet til sommerbeboelse. Hele huset kunne drejes på »Stubben«, så beboerne selv kunne bestemme over sol og vind - omtrent da. I nederste etage lavede Sinding-Larsen atelier, og her havde han sommeren 1921 en veritabel maleriudstilling med billeder bl.a. af komponisten Christian Sinding, Moissi og af H. P. Hansen-Nørremølle.

På første sal var der spisestue og soveværelse, og oppe i »Hatten« residerede ægteparrets unge sønner. Den ældste af dem, Henning Sinding-Larsen, lavede loftshvælvet om til en blå himmel med gyldne stjerner. Her oppe fra »Hatten« havde man den mest storslåede udsigt over landet og havet. Om aftenen så man fyrene blinke på Hesseløen, på Kullen og på Nakkehoved.

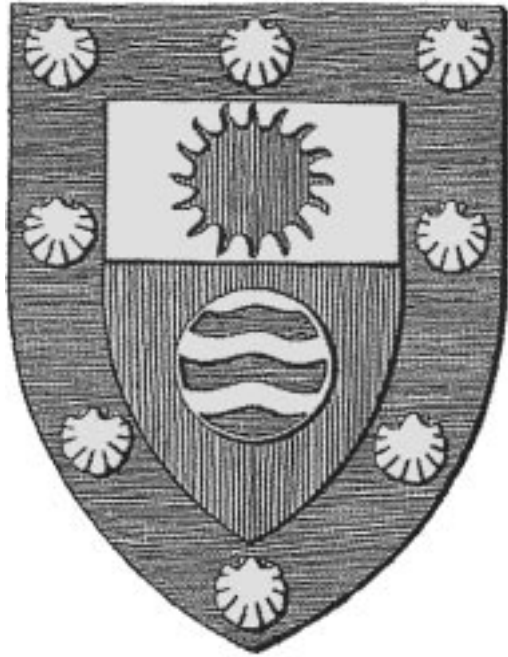
Men så kom katastrofen en sommeraften i 1922! Det var den 20. august. Maleren og hans familie var gået hjemmefra, og der var ikke spor af »Lys på møllen«. Alt var lukket

og slukket. Alligevel gik der ild i den og alt brændte. Der blev ikke en splint tilbage, heller ikke af indboet.

Den gamle stubmølle havde endt sit omskiftelige liv - i en alder af 145 år.

Tidligere bragt i »Jul i Nordsjælland« 1967 årg. 27.

Bestyrelse & adresse

Vejby-Tibirke Selskabet

Vejby-Tibirke Selskabet – et kulturhistorisk selskab – har som sit formål at virke for bevarelsen af Vejby-Tibirke egnens særpræg, indsamle minder vedrørende egnens kultur og historie, oprette et museum som hjemsted herfor, samt udgive publikationer af lokalhistorisk interesse.

Selskabet er selvejende, oprettet i 1966 af en kreds af personer, der gennem deres tilknytning til egnen enten som fastboende eller som landligere har ønsket at gå aktivt ind for selskabets formål.

Selskabet står iøvrigt åbent for alle interesserede, der indtegner sig som medlemmer.

Vejby-Tibirke Selskabet har siden 1967 hvert år udsendt en årbog med artikler og illustrationer omhandlende egnens historie og dens medlemmer.

Årbogen udkommer i juli måned og sendes gratis til samtlige selskabets medlemmer.

Bestyrelsen pr. 1. juni 1998

Søren Nielsen, formand
Alice Jensen, næstformand
Keld Jepsen, kasserer
Jytte Sørensen, sekretær
Mogens Christophersen
Hans Kurt Jacobsen
Benny Jensen
Niels Jørgen Larsen
Henrik Pøhlsgaard

Postadresse:
Vejby-Tibirke Selskabet
Postboks 21
3220 Tisvildeleje